

Andrzej Pogłódek

Służby specjalne w systemie politycznym Uzbekistanu

SŁOWA KLUCZOWE:

Uzbekistan, Azja Środkowa, bezpieczeństwo narodowe, służby specjalne,
Służba Bezpieczeństwa Narodowego

STUDIA I ANALIZY

Wstęp

Uzbekistan, będący najludniejszym państwem poradzieckiej Azji Środkowej, jest też jednym z ważniejszych państw tego regionu. Służby specjalne zajmują ważne miejsce w systemie politycznym tego kraju. Dlatego analiza ich roli w praktyce jest niezbędna dla zrozumienia jego polityki, tak wewnętrznej, jak i zagranicznej¹. W praktyce ustrojowej Uzbekistanu widać wyraźnie nawiązania do dawnych tradycji politycznych przedradzieckich bytów państwowych, istniejących na obszarze Uzbekistanu (Chanat Chiwy, Emirat Buchary)². Wpływ tej tradycji

¹ Zob. np. interesującą pracę poświęconą Siłom Zbrojnym Uzbekistanu: Ф. Толипов, *Военные силы Узбекистана спустя двадцать лет после обретения независимости*, „The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies” 2010, Issue 11, <https://pipss.revues.org/3785> (30.08.2016). O ustroju Uzbekistanu zob. J. Szukalski, *System konstytucyjny Uzbekistanu*, Warszawa 2014.

² O tych państwa patrz, np. Д.Х. Джурабаев, *Особенности кризиса политической власти в Бухарском ханстве начала XVIII в. (на первом этапе правления Убайдуллахана (1702–1711))*, «Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук» 2012, nr 2, s. 228–234; Д.Х. Джурабаев, *Церемониал возведения на престол правителей Бухарского ханства – «Поднятие на белом кошме»*, «Современные проблемы науки и образования» 2013, nr 5, s. 1–9; Д.Х. Джурабаев, *Изучение политической истории*

ustrojowej powoduje, że reformy polityczne i proces demokratyzacji ujmowanej na sposób zachodni w Uzbekistanie jest stosunkowo powolny i różny w zależności od obszaru życia państwowego. W każdym razie wciąż należy uznawać Uzbekistan za państwo przechodzące transformację ustrojową.

Uzbeckie służby specjalne posiadają tradycje sięgające sowieckich organów bezpieczeństwa tworzonych na obszarze Azji Centralnej od 1917 roku. Powstanie Służby Bezpieczeństwa Narodowego nastąpiło na podstawie Postanowienia Gabinetu Ministrów przy Prezydencie Republiki Uzbekistanu z 2 listopada 1991 roku Nr 278 „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistan”³. Zgodnie z ustawą „O podstawach niepodległości państwowej Republiki Uzbekistan”, rezolucją Rady Najwyższej „O niepodległości państwowej Republiki Uzbekistanu”, dekretemi Prezydenta Uzbekistanu (z pominięciem Rady Najwyższej) z 25 sierpnia i 26 września 1991 roku, Gabinet Ministrów przy Prezydencie Uzbekistanu postanowił przekształcić związkowo-republikański Komitet Bezpieczeństwa Państwowego (KGB) Uzbeckiej SRR w Służbę Bezpieczeństwa Narodowego (na prawach komitetu republikańskiego), która została podporządkowana bezpośrednio I. Karimowowi.

Wraz z utworzeniem Służby Bezpieczeństwa Narodowego doszło także do znaczącej wymiany kadr. W ciągu dwóch lat dokonano wymiany, sięgającej połowy składu osobowego dawnego KGB. Przekształcenie to było związane ze zmniejszeniem liczebności etatowej o 25 procent, o czym mówiło samo postanowienie Rady Ministrów z 2 listopada 1991 roku⁴.

Бухарского эмирата в советский и постсоветский периоды, «Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук» 2015, nr 2, s. 13–20; Р.Э. Халикова, *Об административном управлении Бухарского ханства во второй половине XVIII – начале XIX вв.*, «Universum: общественные науки» 2014, nr 8; С.В. Печенкин, *Средняя Азия и «постимперская» политика большевиков в 20-е годы XX века*, «Современные проблемы науки и образования» 2012, nr 3.

³ Постановление Кабинета Министров при Президенте Республики Узбекистан от 2 ноября 1991 г., № 278 „O Службе Национальной Безопасности Республики Узбекистан”, http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=1028203 (30.08.2016).

⁴ Obecnie stan kadrowy Służby Bezpieczeństwa Narodowego jest znacząco większy od dawnego radzieckiego KGB. Niektórzy twierdzą, że swoją liczebnością (uwzględniając zaliczane do jej struktur wojska wewnętrzne oraz ochrony pogranicza) ustępuje tylko Milicji, zajmując drugie miejsce, podczas gdy jednostki podległe Ministerstwu Obrony znajdują się na trzecim miejscu (Узбекистанские спецслужбы, <http://www.uzbekistans.ru/naselenie/uzbekistanskie-specslujbi.html> (30.08.2016)). Rzecz jasna weryfikacja w tym przypadku nie jest możliwa.

Stanowiło to element prowadzonej od końca lat 80. ubiegłego wieku w Uzbekkiej SRR przez ówczesnego I sekretarza Komunistycznej Partii Uzbekistanu I. Karimowa polityki „uzbekizacji” korpusu urzędniczego w organach republiki poprzez usunięcie osób innej narodowości (przede wszystkim rosyjskiej) oraz tych działaczy KPU, którzy byli zbyt związani z władzami w Moskwie lub należeli do przeciwnej mu frakcji. Proces ten, służący umocnieniu władzy osobistej I. Karimowa, musiał także objąć struktury siłowe, a więc Służbę Bezpieczeństwa Narodowego i Milicję. Tak znacząca wymiana składu osobowego powodowała także szybkie awanse wielu osób, które zawdzięczały to wyłącznie I. Karimowowi⁵.

Zwrócić należy uwagę, co ma istotne znaczenie dla podjętego tematu, że mimo upływu dwudziestu pięciu lat, działalność Służby Bezpieczeństwa Narodowego w zasadzie nadal opiera się na postanowieniu Gabinetu Ministrów z 1991 r. W Uzbekistanie w dalszym ciągu nie została uchwalona ustawa „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego”, mimo że problematyka ta wymaga uregulowania ustawowego zgodnie z Konstytucją z 1992 roku, choćby z tego powodu, że jej działalność dotyczy praw i wolności człowieka i obywatela, wiąże się z ingerencją w nie i ich ograniczeniem. Brak rozwiniętej regulacji ustawowej utrudnia także sprawowanie kontroli parlamentarnej nad działalnością SBN, mimo iż Senat zatwierdza powołanie i odwołanie jej szefa przez Prezydenta. Oprócz Służby Bezpieczeństwa Narodowego, w Uzbekistanie istnieje także wywiad wojskowy (GRU). Jednak w wyniku przeprowadzonych jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku zmian, nie odgrywa on praktycznie żadnej roli. W związku z tym niniejsza praca będzie poświęcona SBN.

Konstytucyjne aspekty bezpieczeństwa państwa

Główne miejsce w systemie politycznym Uzbekistanu zajmuje Prezydent. Jest on głową państwa i zapewnia zgodne funkcjonowanie i współdziałanie organów władzy państwowej⁶. Prezydent: 1) jest gwarantem przestrzegania praw i wolności obywateli, Konstytucji i ustaw Uzbekistanu; 2) podejmuje niezbędne środki w celu ochrony suwerenności, bezpieczeństwa i integralności terytorialnej Uzbekistanu, realizacji decyzji

⁵ Patrz szerzej: Ю. Ташпулат, *Как Каримов закладывал фундамент Службы национальной безопасности (часть III)*, <http://www.ozodlik.org/a/26919306.html> (30.08.2016).

⁶ Art. 89 Konstytucji Uzbekistanu.

w sprawach ustroju narodowo-państwowego; 3) reprezentuje Uzbekistan wewnątrz kraju i w stosunkach międzynarodowych; 4) prowadzi negocjacje i podpisuje umowy i porozumienia Uzbekistanu, zapewnia przestrzeganie zawartych przez republikę umów, porozumień i przyjętych przez nią zobowiązań; 5) przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołujące akredytowanych przy nim przedstawicieli dyplomatycznych i innych; 6) przedstawia Senatowi kandydatury dla powołania na przedstawicieli dyplomatycznych i innych Uzbekistanu w innych krajach; 7) ma prawo zwracać się do Olij Mażlisa w najważniejszych sprawach dotyczących realizacji polityki wewnętrznej i zagranicznej kraju; 8) zapewnia współdziałanie najwyższych organów władzy i administracji republiki; tworzy i likwiduje na wniosek Gabinetu Ministrów ministerstwa, komitety państwowe i inne organy administracji państwowej następnie wnosi dekrety w tych sprawach do zatwierdzenia przez izby Olij Mażlisa; 9) przedstawia Senatowi kandydatury na urząd Przewodniczącego Senatu; 10) przedstawia do rozpatrzenia i zatwierdzenia przez izby Olij Mażlisa kandydaturę Premiera, odwołuje go z urzędu w przypadku rezygnacji, wyrażenia Premierowi wotum nieufności, przyjętego przez izby Olij Mażlisa, albo w innych przypadkach, przewidzianych ustawą; 11) zatwierdza na wniosek Premiera członków Gabinetu Ministrów; 12) powołuje i odwołuje z urzędu Prokuratora Generalnego i przewodniczącego Izby Obrachunkowej z późniejszym zatwierdzeniem ich przez Senat; 13) przedstawia Senatowi kandydatury na przewodniczącego i sędziów Sądu Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, Najwyższego Sądu Gospodarczego; przewodniczącego zarządu Banku Centralnego, przewodniczącego Komitetu Państwowego ds. Ochrony Przyrody; 14) powołuje i odwołuje z urzędu sędziów sądów obwodowych, międzyrejonowych, rejonowych, miejskich, wojennych i gospodarczych; 15) powołuje i odwołuje z urzędu na wniosek Premiera chokimów obwodów i miasta Taszkient zgodnie z ustawą. Prezydent ma prawo odwołać swoją decyzją z urzędu chokimów rejonów i miast w przypadku naruszania przez nich Konstytucji, ustaw lub dokonania działań, naruszających cześć i godność chokima; 16) zawiesza, uchyla akty organów administracji państwowej i chokimów w przypadku ich niezgodności z ustawodawstwem; ma prawo przewodniczyć posiedzeniom Gabinetu Ministrów; 17) podpisuje i ogłasza ustawy Uzbekistanu; ma prawo zwrócić ustawę ze swoimi uwagami do Olij Mażlisa w celu ponownego rozpatrzenia i głosowania; 18) ogłasza stan wojny w przypadku napaści na Uzbekistan lub w przypadku konieczności wykonywania zobowiązań umownych o wspólnej obronie od agresji i w ciągu trzech dób wnosi przyjętą decyzję do zatwierdzenia przez izby Olij Mażlisa; 19) w wyjąt-

kowych przypadkach, (realne zagrożenie wewnętrzne, zamieszki, duże katastrofy, katastrofy naturalne, epidemie) w interesach bezpieczeństwa obywateli, wprowadza stan nadzwyczajny na całym obszarze lub w do części obszaru Uzbekistanu i w ciągu trzech dób wnosi przyjętą decyzję do zatwierdzenia przez izby Olij Mażlisa. Warunki i tryb wprowadzenia stanu nadzwyczajnego reguluje ustawa; 20) jest Najwyższym Głównodowodzącym Sił Zbrojnych, powołuje i odwołuje najwyższe dowództwo Sił Zbrojnych, nadaje wyższe stopnie wojskowe; 21) nagradza orderami, medalami i listami gratulacyjnymi Republiki Uzbekistanu, nadaje kwalifikacyjne i honorowe tytuły Republiki Uzbekistanu; 22) rozstrzyga sprawy obywatelstwa i udzielenia azylu politycznego; 23) powołuje i odwołuje z urzędu przewodniczącego Służby Bezpieczeństwa Narodowego, następnie wnosi dekrety w tych sprawach do zatwierdzenia przez Senat.

Należy zwrócić uwagę, że wymienione w art. 93 Konstytucji Uzbekistanu uprawnienia Prezydenta nie tworzą katalogu zamkniętego. Głowa państwa wykonuje bowiem także inne uprawnienia, przewidziane tak w Konstytucji, jak i w ustawach Uzbekistanu. Prezydent nie może delegować wykonywania swoich pełnomocnictw organom państwowym lub osobom urzędowym⁷.

Na podstawie i w celu wykonywania Konstytucji i ustaw Prezydent wydaje dekrety, postanowienia i zarządzenia, mające moc powszechnie obowiązującą na całym obszarze republiki⁸.

Władzę wykonawczą sprawuje Gabinet Ministrów, który:

- 1) ponosi odpowiedzialność za prowadzenie efektywnej polityki gospodarczej, socjalnej, finansowej, pieniężno-kredytowej, przygotowanie i realizację programów dotyczących rozwoju nauki, kultury, edukacji, ochrony zdrowia i innych gałęzi gospodarki i sfery społecznej;
- 2) podejmuje środki dla ochrony interesów gospodarczych, socjalnych i innych praw i interesów prawnych obywateli;
- 3) koordynuje i ukierunkowuje pracę organów państwa i administracji gospodarczej, zapewnia kontrolę nad ich działalnością w trybie przewidzianym ustawą;
- 4) zapewnia wykonywanie ustaw, decyzji Olij Mażlisa, dekretów, postanowień i zarządzeń Prezydenta;
- 5) przedstawia Olij Mażlisowi coroczną informację w najważniejszych sprawach życia społeczno-gospodarczego kraju;

⁷ Art. 93 Konstytucji Uzbekistanu.

⁸ Art. 94 Konstytucji Uzbekistanu.

6) wykonuje inne pełnomocnictwa, przewidziane przez Konstytucję i ustawy.

Gabinet Ministrów w granicach konstytucyjnych norm i zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem wydaje postanowienia i zarządzenia, obowiązujące na całym terytorium Uzbekistanu przez wszystkie organy, przedsiębiorstwa, instytucje, organizacje, osoby urzędowe i obywateli.

Gabinet Ministrów jest za swoją działalność odpowiedzialny przed Olij Mażlisem i Prezydentem. Składa rezygnację przed nowo wybranym Olij Mażlisem, jednak wykonuje swoje obowiązki do chwili utworzenia nowego składu Gabinetu Ministrów zgodnie z decyzją Prezydenta kraju.

Premier: 1) organizuje i kieruje działalnością Gabinetu Ministrów, ponosi osobistą odpowiedzialność za efektywność jego pracy; 2) przewodniczy posiedzeniom Gabinetu Ministrów, podpisuje jego decyzje; 3) reprezentuje Gabinet Ministrów w stosunkach międzynarodowych; 4) wykonuje inne funkcje przewidziane ustawami.

Członkowie Gabinetu Ministrów są zatwierdzani przez Prezydenta na wniosek Premiera.

Służba Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu

Status, cele i organizacja Służby Bezpieczeństwa Narodowego

Postanowienie o Służbie Bezpieczeństwa Narodowego stanowi, że Służba Bezpieczeństwa Narodowego (SBN) Republiki Uzbekistanu utworzona została na podstawie dekretów Prezydenta z 25 sierpnia⁹ i 26 września¹⁰ 1991 roku. Prawodawca powierzył SBN i jej organom terenowym prowadzenie walki z działalnością wywiadowczą i dywersyjną innych państw i obcych organizacji przeciw Uzbekistanowi. SBN zapewnia ochronę suwerenności, ustroju konstytucyjnego, integralności terytorialnej, ekonomicznego, naukowo-technicznego i obronnego potencjału Uzbekistanu od bezprawnych zamachów. SBN prowadzi działalność operacyjno-wywiadowczą i inną służbową działalność zgodnie z obowiązującymi rozkazami i poleceniami, jeśli nie są one sprzeczne z Konstytucją i ustawodawstwem Uzbekistanu. SBN ponosi odpowiedzialność za zabezpieczenie efektywnej ochrony funkcjonowania organów władzy

⁹ Декрет Президента Республики Узбекистан от от 25 августа 1991 г., № УП–237, http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=188970 (30.08.2016).

¹⁰ Декрет Президента Республики Узбекистан от 26 сентября 1991 г., № УП–265, http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=188455#188461 (30.08.2016).

państwowej Uzbekistanu od wywiadowczo-dywersyjnych i innych przestępczych zamachów ze strony służb specjalnych nieprzyjaźnie nastawionych państw i wewnętrznych struktur o cechach antykonstytucyjnych, i systematycznie składa sprawozdania Prezydentowi i Olij Mażlisowi¹¹. Postanowienie podkreśla, że działalność organów bezpieczeństwa narodowego oparta jest na zasadach praworządności, równości wszystkich wobec prawa, poszanowania człowieka, jego praw i wolności, humanizmu i internacjonalizmu. Organy bezpieczeństwa narodowego prowadzą swoją działalność ściśle przestrzegając praw i wolności obywateli¹².

SBN Republiki Uzbekistan ma prawa komitetu republikańskiego i podlega bezpośrednio Prezydentowi Uzbekistanu. SBN w celu wykonywania powierzonych jej zadań tworzy swoje organy w Republice Karałpakstanu po uzgodnieniu z organami władzy państwowej i administracjami tej ostatniej, w obwodach, miastach wydzielonych i rejonach. Służba Bezpieczeństwa Narodowego i jej organy terenowe w swojej działalności praktycznej mają obowiązek podtrzymywać ścisły związek z pracującymi, stale opierać się na ich pomocy.

SBN kieruje Przewodniczący, powoływany dekretem Prezydenta, a następnie zatwierdzony przez Senat. Przewodniczący Służby Bezpieczeństwa Narodowego korzysta z praw przewidzianych ustawodawstwem Uzbekistanu dla ministra republiki. Pierwszy Zastępca i Zastępcy Przewodniczącego SBN powoływani są postanowieniem Gabinetu Ministrów na wniosek Przewodniczącego SBN Uzbekistanu. Przewodniczący SBN i jego zastępcy w granicach swoich kompetencji wydają rozkazy, polecenia i instrukcje na podstawie i w celu wykonywania Konstytucji, obowiązujących ustaw Uzbekistanu, dekretów Prezydenta, postanowień obu izb Olij Mażlisa i Gabinetu Ministrów. Przewodniczący SBN jest głównym dyspozytariuszem środków przeznaczonych na utrzymanie Służby i jej organów. Postanowienie z 1991 roku przewiduje jeszcze istnienie w celu rozstrzygnięcia spraw organizacji pracy organów bezpieczeństwa Rady Służby Bezpieczeństwa Narodowego w składzie: Przewodniczący SBN – przewodniczący Rady, jego zastępcy i inni kierujący pracami Służby. Skład osobowy członków Rady zatwierdza Przewodniczący Służby w porozumieniu z Prezydentem¹³.

¹¹ Część I pkt. 1, 2, 4, 7 Postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”.

¹² Część III postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”.

¹³ Część I, pkt. 3, 5, 6, 7 postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu” (dalej: Postanowienie).

Kadry organów bezpieczeństwa narodowego Republiki Uzbekistanu stanowią wojskowi, pracownicy i funkcjonariusze¹⁴. Państwo gwarantuje ochronę socjalną pracowników organów bezpieczeństwa narodowego. Wojskowi pracownicy organów bezpieczeństwa narodowego podlegają obowiązkowemu państwowemu ubezpieczeniu osobistemu z środków budżetu republiki. Wysokość wypłacanych sum ubezpieczenia określa Gabinet Ministrów. Szkada majątkowa wojskowego pracownika organów bezpieczeństwa narodowego, powstała w związku z wykonywaniem przez niego obowiązków służbowych lub powinności służbowej, zwracana jest w pełnej wartości¹⁵.

Organy Służby Bezpieczeństwa Narodowego utrzymuje się ze środków budżetu państwowego Republiki Uzbekistanu. Służba Bezpieczeństwa Narodowego i jej organy terytorialne mają pełną i skróconą nazwę¹⁶. Służba Bezpieczeństwa Narodowego Uzbekistanu posiada pieczęć z wyobrażeniem Herbu Państwowego Uzbekistanu i jej nazwą w języku uzbeckim i rosyjskim¹⁷.

Inne, oprócz przedstawionych, szczegóły odnoszące się do struktury wewnętrznej Służby Bezpieczeństwa Narodowego nie są dostępne publicznie. Wymieniony organ państwowy nie posiada nawet swojej strony internetowej. Nie wiadomo na przykład, jaki budżet ma Służba Bezpieczeństwa Narodowego. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa Narodowego Uzbekistanu (z wyjątkiem jej zmilitaryzowanych formacji) nie mają własnego jednolitego umundurowania.

Zadania i kompetencje organów Służby Bezpieczeństwa Narodowego

Uzbekistan przyjął model połączenia praktycznie wszystkich zadań służb specjalnych w ramach jednej służby, w miejsce tworzenia kilku służb, jak ma to miejsce np. w Rosji. Stąd podstawowymi zadaniami Służby Bezpieczeństwa Narodowego są działalność wywiadowcza i kontrwywiadowcza w interesie Republiki Uzbekistanu i walka z przestępczo-

¹⁴ Część V, pkt. 1 postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”.

¹⁵ Część VI postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”.

¹⁶ Część V, pkt. 9 i 10 postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”.

¹⁷ Część VII postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”.

ścią zorganizowaną. Owszem, istnieje odrębny wywiad wojskowy, ale jest on praktycznie pozbawiony zarówno dostatecznych kadr, jak i uprawnień.

Organy Służby Bezpieczeństwa Narodowego:

- prowadzą działalność wywiadowczą i kontrwywiadowczą;
- prowadzą walkę z terroryzmem i przestępczością zorganizowaną, dotykającą interesów bezpieczeństwa narodowego,
- zapewniają ochronę Konstytucji i suwerenności Uzbekistanu przed bezprawnymi zamachami;
- zapewniają bezpieczeństwo dyplomatycznych, handlowych i innych oficjalnych przedstawicielstw Uzbekistanu poza granicami;
- zapewniają, w przypadku takiej konieczności, bezpieczeństwo obywateli Republiki przy ich wyjeździe i przebywaniu poza granicami.
- we współdziałaniu z jednostkami wojsk ochrony pogranicza, rozlokowanymi na obszarze Uzbekistanu, podejmują niezbędne działania w celu zapewnienia nienaruszalności granic państwowych republiki.
- informują regularnie Prezydenta, organy władzy państwowej i administracji Uzbekistanu o sprawach, dotyczących bezpieczeństwa, prowadzą pracę informacyjno-analityczną w celu zapewnienia Prezydentowi, najwyższym organom władzy państwowej i administracji Uzbekistanu informacji, niezbędnych do wykonywania przez nie zadań, związanych z bezpieczeństwem, społeczno-gospodarczym, obronnym, budownictwem i naukowo-technicznym postępem, działalnością w polityce zewnętrznej i zewnętrznych stosunkach gospodarczych; prowadzi badania i prognozuje procesy i problemy społeczne, dotyczące spraw bezpieczeństwa.
- uczestniczą w przygotowaniu i przeprowadzaniu działań dla ochrony tajemnic państwowych i konfidencjonalnej informacji na gospodarczych i innych obiektach;
- tworzą i realizują politykę państwową, prowadzą kontrolę państwową w sferze kryptograficznej i technicznej ochrony informacji, zapewniają standaryzację, certyfikację i licencjonowanie działalności w obszarze kryptograficznej i technicznej ochrony informacji, ulepszają bazę normatywno-prawną w tej sferze; określają priorytetowe kierunki prac naukowo-badawczych i doświadczalno-konstrukcyjnych w obszarze rozwoju systemu kryptograficznej i technicznej ochrony informacji, przygotowują i wykonują działania dla ich realizacji, tworzą i ulepszają system przygotowania wykwalifikowanych kadr w obszarze kryptograficznej i technicznej ochrony informacji, prowadzą działania w obszarze organizacji Systemu Atestacji Obiektów Informacji;

- prowadzą dochodzenie i wstępne śledztwo w sprawach o przestępstwa, badanie których należy do właściwości organów bezpieczeństwa; prowadzą poszukiwania osób, które dokonały lub są podejrzane o dokonanie takich przestępstw i prowadzą rejestr osób, które ich dokonały;
- zapewniają bezpieczeństwo obiektów gospodarczych i innych;
- uczestniczą na podstawie decyzji Prezydenta Uzbekistanu, najwyższych organów władzy państwowej i administracji Uzbekistanu, wspólnie z organami spraw wewnętrznymi, w ochronie obywateli, ochronie obiektów transportu i łączności, ważnych dla zaspokajania potrzeb ludności, ważnych obiektów gospodarczych i wojskowych, przywracaniu praworządności i porządku prawnego, zakończenia masowych rozruchów, konfliktów międzyetnicznych;
- uczestniczą w podejmowaniu działań dla zapobieżenia poważnym awariom, katastrofom i innym nadzwyczajnym wydarzeniom w obiektach energetyki atomowej, przedsiębiorstwach naftowych i gazowniczych, transporcie, obiektach obronnych gałęzi przemysłu i innych ważnych obiektach gospodarczych, w likwidacji następstw katastrof naturalnych, epidemii, epizootii, katastrof ekologicznych i innych sytuacji nadzwyczajnych;
- przedstawiają, na wniosek organów państwowych, informacje o osobach, które posiadają wiadomości stanowiące tajemnicę państwową, w związku z ich wyjazdem poza granice i wnioskiem o zrzeczenie się obywatelstwa;
- uczestniczą we współdziałaniu z innymi organami państwowymi w przygotowaniu i prowadzeniu działań mających na celu zabezpieczenie transportów specjalnych;
- uczestniczą w zabezpieczeniu działań mobilizacyjnych organów bezpieczeństwa narodowego w czasie wojny;
- uczestniczą w opracowaniu ogólnopaństwowych środków dla zapewnienia bezpieczeństwa Uzbekistanu, w rozstrzyganiu spraw, dotyczących ochrony tajemnic państwowych, zasad celnych, trybu nabywania i przechowywania broni i amunicji;
- zgodnie z ustawodawstwem wydają konkluzje i prowadzą kontrolę w czasie tranzytu ładunków niebezpiecznych, broni, techniki wojskowej, majątku wojskowego, ładunków i substancji wybuchowych, a także kontyngentów wojskowych.
- opracowują i wykonują plany rozwoju bazy materialno-technicznej organów bezpieczeństwa narodowego.

- przygotowują i realizują środki odnośnie pracy z kadrami organów bezpieczeństwa narodowego; podejmują działania dla zapewnienia osobistego bezpieczeństwa¹⁸.

Organy bezpieczeństwa narodowego Uzbekistanu wykonując swoje obowiązki:

- prowadzą w ustanowionym trybie jawne i niejawne działania operacyjno-wywiadowcze, w tym także z wykorzystaniem środków technicznych w celu zapobieżenia, ujawnienia, przerwania i wykrycia przestępstw, śledztwo w sprawie których zostało powierzone ustawą organom bezpieczeństwa narodowego; wykorzystują otrzymane dane w przypadkach i trybie, przewidzianych ustawą;
- wykorzystują pomoc obywateli za ich zgodą na jawnej i niejawnej podstawie dla wykonywania powierzonych organom bezpieczeństwa narodowego obowiązków, w tym także angażują obywateli, na zasadzie dobrowolności, w charakterze nieetatowych pracowników bezpieczeństwa;
- prowadzą, z jednoczesnym powiadomieniem prokuratora, wyłącznie w celu zapobieżenia wywiadowczo-dywersyjnej działalności służb specjalnych państw obcych i obcych organizacji przeciwko Uzbekistanowi, bezprawnym zamachom na ustrój konstytucyjny i suwerenność republiki, kontrolę przesyłek pocztowych i podsłuchiwanie rozmów poszczególnych osób, które prowadzi się z wykorzystaniem telefonów i innych środków łączności, a także pozyskują informacje z technicznych kanałów łączności, wykorzystywanych przez te osoby, przy posiadaniu dostatecznych danych, wskazujących na dokonanie lub przygotowywanie przestępstw, śledztwo w sprawie których przekazano ustawą do zadań organów bezpieczeństwa narodowego, w sytuacji, kiedy istnieją podstawy twierdzić, że w wyniku tych działań zostaną uzyskane informacje, mogące stać się dowodem w sprawie karnej;
- prowadzą we współdziałaniu z organami spraw wewnętrznych działania operacyjno-poszukiwawcze w celu zapobieżenia, zakończenia i wykrycia przestępstw;
- angażują, po uzgodnieniu z organami spraw wewnętrznych, siły i środki tych organów w celu prowadzenia działań dla zapewnienie bezpieczeństwa;

¹⁸ Część II postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”.

- kontrolują obywateli, mając uzasadnione podejrzenie o ich udziale w popełnieniu przestępstwa albo przy popełnieniu przestępstw, śledztwo w sprawie których przekazano ustawą do zadań organów bezpieczeństwa narodowego, potwierdzają ich tożsamość, a także inne dokumenty, niezbędne do kontroli przestrzegania zasad, kontrolę nad wykonywaniem których powierzono organom bezpieczeństwa;
- korzystają bez przeszkód w celach służbowych ze środków łączności, należących do przedsiębiorstw, instytucji, organizacji, organizacji społecznych, a w sytuacjach niezwłocznych także do obywateli;
- wykorzystują w sytuacjach nie cierpiących zwłoki, środki transportu należące do przedsiębiorstw, instytucji, organizacji, organizacji społecznych lub do obywateli (oprócz środków transportu przedstawicielstw dyplomatycznych, konsulatów i innych instytucji państw obcych, organizacji międzynarodowych) w celu zapobieżenia przestępstwom, ściganiu i zatrzymaniu osób, popełniających lub podejrzewanych o udział w popełnieniu przestępstw, przewiezienia obywateli potrzebujących pilnej pomocy medycznej do instytucji leczniczych, a także przejazdu do miejsca wydarzeń lub katastrofy naturalnej. Na żądanie właścicieli środków transportu organy bezpieczeństwa narodowego rekompensują w ustanowionym trybie uczynioną im w wyniku tego szkodę;
- przy bezpośrednim zwalczaniu przestępstw, śledztwo w sprawie których przekazano ustawą organom bezpieczeństwa narodowego, ściganie osób, podejrzewanych o dokonanie takich przestępstw, w przypadku nadzwyczajnych okoliczności, zagrażających bezpieczeństwu, mogą wchodzić w dowolnym czasie do mieszkalnych i innych, należących do obywateli pomieszczeń, na teren i do pomieszczeń przedsiębiorstwa, instytucji i organizacji i przeszukiwać je z późniejszym powiadomieniem w ciągu doby prokuratora o przeprowadzonych czynnościach;
- na podstawie decyzji najwyższych organów władzy państwowej Uzbekistanu prowadzą działania w celu ujawnienia przestępstw w obszarze gospodarki, korzystając w tych przypadkach z praw, posiadanych przez funkcjonariuszy milicji;
- prowadzą profilaktykę przestępstw, śledztwo w sprawie których przekazano ustawą organom bezpieczeństwa narodowego. W przypadkach przewidzianych ustawodawstwem, oficjalnie ostrzegają obywateli o niedopuszczalności dokonania bezprawnych działań z następczym powiadomieniem o tym prokuratora;

- posiadają areszty śledcze i inne pomieszczenia do przetrzymywania w ustanowionym ustawą trybie osób, w stosunku do których, jako środek zapobiegawczy zastosowano aresztowanie i osób, zatrzymanych przez organy bezpieczeństwa narodowego w związku z podejrzeniem dokonania przestępstw, a w niektórych sytuacjach z sankcją prokuratora osób, zatrzymanych i aresztowanych przez organy spraw wewnętrznych, prokuratorów i sędziów, a także osądzonych w sytuacjach, przewidzianych ustawą Republiki Uzbekistanu;
- przeprowadzają w granicach kompetencji organizację i kontrolę zapewnienia i zachowania tajemnic państwowych, bezpieczeństwa specjalnych rodzajów łączności i szyfrowania pracy, rozstrzygania innych spraw dotyczących bezpieczeństwa w ministerstwach, komitetach państwowych, urzędach, przedsiębiorstwach, w instytucjach i organizacjach, organach zrzeszeń społecznych, organach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a także Wojskach Wewnętrznych MSW i innych, przewidzianych ustawodawstwem Uzbekistanu, formacji wojskowych; przedstawia wnioski w celu usunięcia ujawnionych uchybień, dotyczących interesów bezpieczeństwa, żąda podjęcia właściwych środków i informowania organów bezpieczeństwa narodowego o ich wykonaniu;
- zabraniają wykorzystywania na obszarze Uzbekistanu urzędzeń przekazujących dane radioelektroniczne, pracujących z danymi rejestracyjnymi lub z naruszeniem ustanowionych praw, a także pracy z informacjami, stanowiącymi tajemnice państwowe, wykonywanej z naruszeniem przewidzianych zasad;
- występują w ustanowionym trybie i otrzymują od ministerstw, komitetów państwowych, urzędów, przedsiębiorstw, instytucji, organizacji i organów zrzeszeń społecznych informację, niezbędną do wykonywania obowiązków związanych z zapewnianiem bezpieczeństwa;
- zapewniają państwową ochronę materiałów operacyjnych, śledczych i innych, odnoszących się do działalności organów bezpieczeństwa narodowego i określają tryb ich gromadzenia, przechowania i wykorzystania; tworzą systemy informacyjne;
- wojskowi pracownicy organów bezpieczeństwa narodowego mają prawo do noszenia, przechowywania, stosowania i wykorzystywania broni i środków specjalnych zgodnie z ustawą Uzbekistanu¹⁹.

¹⁹ Część IV postanowienia z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”.

Zagrożenie bezpieczeństwa narodowego Uzbekistanu

Służba Bezpieczeństwa Narodowego Uzbekistanu, ze względu na praktykę ustrojową Uzbekistanu, w znaczącej części angażuje swoje działania w zwalczanie opozycji przeciwnej istniejącemu reżimowi politycznemu. Należy zauważyć, że władze w Taszkencie zwykły oskarżać opozycję o islamski ekstremizm religijny i dokonywanie aktów terrorystycznych²⁰. Nie ulega wątpliwości, że islamiści są poważnym wyzwaniem dla bezpieczeństwa narodowego Uzbekistanu i w praktyce najpoważniejszym przeciwnikiem (i wydaje się, że jedyną realną alternatywą) dla obecnych władz²¹. Wynika to z tego, że to zwolennicy ustroju opartego na zasadach islamu czy głosiciele „czystej” wersji islamu mogą liczyć na realne poparcie znaczącej części społeczeństwa, w przeciwieństwie do liberalnej opozycji. Jednocześnie, podejmowane przez władze represje wobec zwolenników partii proislamskich powodują radykalizowanie nastrojów ich zwolenników, z których niektórzy rozpoczynają działalność, którą można zakwalifikować jako terrorystyczną, co umożliwia późniejsze zwalczanie grup bardziej umiarkowanych²². Nielegalną reprezentację polityczną islamistów stanowi Islamski Ruch Uzbekistanu, dążący do obalenia istniejącego porządku konstytucyjnego i stworzenia państwa islamskiego na obszarze Azji Centralnej i Sinciang-Ujgurskiego Rejonu Autonomicznego ChRL²³.

Pojawienie się ugrupowań islamistycznych w Azji Środkowej na przełomie lat 80/90. było inspirowane przez ośrodki zewnętrzne (Pakistan, Afganistan, Arabia Saudyjska itd.), które dawały środki na tzw. „odro-

²⁰ O historii rozwoju radykalnego islamu w Uzbekistanie patrz: З. Тодуа, *Радикальный ислам в Узбекистане: этапы становления и перспективы развития*, «Центральная Азия и Кавказ» 2005, nr 1, s. 41–48; М. Абишева, Т. Шаймергенов, *Религиозно-политический экстремизм в странах Центральной Азии: анализ причин распространения*, «Центральная Азия и Кавказ» 2006, nr 6 (48), s. 150–164.

²¹ O roli służb specjalnych w konfliktach etnoreligijnych patrz szerzej: А.В. Привезенцев, *Роль спецслужб в этноконфессиональных конфликтах: история и современность*, «Вестник Московского государственного лингвистического университета» 2011, nr 608, s. 180–191.

²² Zasady zwalczania terroryzmu w Uzbekistanie określa ustawa z 15 grudnia 2000 r. „О walce z terroryзмом” (Закон Республики Узбекистан от 15 декабря 2000 г. № 167-И „О борьбе с терроризмом”, http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=19015 (30.08.2016).

²³ O Islamskim Ruchu Uzbekistanu patrz: И. Мирсайитов, *Исламское движение Узбекистана: этапы развития и современное состояние*, «Центральная Азия и Кавказ» 2006, nr 6, s. 130–134.

dzenie religijne” w Azji Środkowej²⁴. Islamiści w Uzbekistanie prowadzą działalność zarówno wewnątrz kraju, jak też werbują ochotników do walki poza granicami Uzbekistanu. Tak wciągnęci obywatele Uzbekistanu uczestniczyli w wojnie domowej w Tadżykistanie po stronie opozycji, w Czeczeni, a w aktach terrorystycznych wewnątrz Uzbekistanu (np. w maju 2005 r. w Andżanie²⁵, ale także w Bucharze i Taszkencie). Istnienie faktycznych środowisk fundamentalistycznych umożliwiło jednak zwalczanie wszelkich przeciwników rządów Karimowa przez oskarżanie ich o związki z islamistami. Należy zauważyć, że w walce z przeciwnikami politycznymi przez oskarżanie ich o prawdziwy lub wymaginowany „islamizm” i „terroryzm”, Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Uzbekistanu sprzyjało rozpoczęcie przez Stany Zjednoczone tzw. wojny z terroryzmem. Dzięki temu pod sztandarem walki z „islamskim ekstremizmem”, „terroryzmem międzynarodowym”, „fundamentalizmem” i „separatyzmem” rząd Karimowa mógł, przy poparciu USA²⁶ i zachodu, rozprawić się z przeciwnikami politycznymi. Nie oznaczało to wcale zmniejszenia wpływu radykałów religijnych. Obecnie wciąż istnieje ryzyko przenikania dżihadystów na obszar Uzbekistanu w tym z tzw. Państwa Islamskiego. Według Służby Bezpieczeństwa Narodowego po stronie tzw. Państwa Islamskiego walczy co najmniej pół tysiąca obywateli Uzbekistanu. Przy czym, nie obejmuje to Uzbeków z zagranicy (imigrantów zarobkowych itd.). Innym wyzwaniem jest walka z kartelami narkotykowymi, zajmującymi się przemytem narkotyków z krajów Złotego Półksiężycza (przede wszystkim Afganistanu) do Europy Zachodniej, USA i Japonii. Uzbekistan jest tu jednym z głównych (jeżeli nie najważniejszym) węzłów tranzytowych dla kontrabandy tych środków odurzających.

Innym polem działalności Służby Bezpieczeństwa Narodowego jest walka z możliwością pojawienia się separatyzmu w Republice Karakałpackiej. Obszar ten został włączony do Uzbekistanu w 1936 roku. Od 1920 do 1930 roku Karakałpakstan, jako obwód autonomiczny znajdował się w składzie Kirgiskiej (potem Kazachskiej) ASRR, od 1930 do 1936 roku był w składzie Rosyjskiej FSRR, a potem został przekazany

²⁴ И.Р. Рахматов, *Внешние факторы развития и радикализации ислама в Центральной-Азиатском Регионе*, «Вестник Московского государственного лингвистического университета» 2011, nr 631, s. 96–104.

²⁵ O wydarzeniach w Andżanie patrz szerzej: С.Н. Абашин, *Обречённые восстания: Андижан/Нальчик, 2005 год*, «Вестник Евразии» 2007, nr 3, s. 31–42.

²⁶ O polityce Stanów Zjednoczonych wobec Azji Centralnej patrz: М. Лаумулин, *Стратегия и политика США в Центральной Азии*, «Центральная Азия и Кавказ» 2007, nr 4, s. 51–63.

Uzbeckiej SRR. W 1932 roku Karakałpacja otrzymała status republiki autonomicznej. 14 grudnia 1990 roku Rada Najwyższa tej republiki autonomicznej przyjęła deklarację o suwerenności państwowej, tym samym zaś faktycznie ogłosiła niepodległość Karakałpacji. Jednak we władzach republiki nie było zgodności co do tego, czy wybrać suwerenność czy też przyłączenie do Rosji, Kazachstanu lub Uzbekistanu, co nie pozwoliło im w efekcie stać się suwerennym państwem. Wykorzystał to Taszkient i w 1993 roku zawarł z Karakałpacją międzypaństwową umowę na dwadzieścia lat. Zgodnie z Konstytucją Uzbekistanu suwerenna Republika Karakałpakstanu wchodzi w skład Republiki Uzbekistanu. Uzbekistan jest także gwarantem jej suwerenności²⁷. Karakałpakstan posiada swoją Konstytucję²⁸, która musi być zgodna z Konstytucją Uzbekistanu²⁹. Na obszarze tego państwa obowiązują także ustawy Uzbekistanu³⁰. Jednakże z drugiej strony, obszar i granice Karakałpakstanu nie mogą być zmienione bez zgody tego państwa. Samodzielnie określa także swój ustrój administracyjno-terytorialny³¹. Posiada także prawo wyjścia ze składu Republiki Uzbekistanu na podstawie powszechnego referendum ludu Karakałpakstanu³², wobec czego działania na rzecz secesji od Uzbekistanu nie powinny być uznawane za nielegalne. W praktyce jednak władze w Taszkencie zwalczają nawet próby faktycznego korzystania przez ten region z obecnej autonomii. Służyło temu m.in. usunięcie niezależnych od Taszkientu polityków. Konstytucja Uzbekistanu stanowi, że wzajemne stosunki między Uzbekistanem i Karakałpakstanem w ramach Konstytucji Republiki Uzbekistanu reguluje się umowami i porozumieniami, zawartymi przez oba państwa. Spory zaś rozwiązywane są poprzez procedury pojednawcze³³. Obecnie stosowna umowa międzypaństwowa nie istnieje. Oprócz naruszania statusu Karakałpakstanu separatyzm może rodzić to, że sami Karakałpacy językowo i etnicznie są bliscy Kazachom, z Uzbekami łączy ich jedynie przynależność do Chanatu Chiwy.

²⁷ Art. 70 Konstytucji Uzbekistanu.

²⁸ Конституция Республики Каракалпакстан от 9 апреля 1993 г., <http://parliamentrk.gov.uz/ru/dokumenti/konstitucija-respubliki-karakalpakstan> (30.08.2016). О устройе Karakałpakstanu patrz: Миннибаев Б.И., Шарифуллин Р.Ф., *Особенности системы государственного управления Республики Узбекистан*, «Молодой ученый» 2014, nr 1, s. 41 – 43; А.М. Зарецкий, *Особенности правового статуса Жокаргы Кенеса парламента Каракалпакстана*, «Мир современной науки» 2014, nr 2 (24).

²⁹ Art. 71 Konstytucji Uzbekistanu.

³⁰ Art. 72 Konstytucji Uzbekistanu.

³¹ Art. 73 Konstytucji Uzbekistanu.

³² Art. 74 Konstytucji Uzbekistanu.

³³ Art. 75 Konstytucji Uzbekistanu.

Podkreślić trzeba, że region ten zajmuje ponad jedną trzecią obszaru Uzbekistanu i zaludniony jest przez ogółem 1,5 mln mieszkańców, mniej więcej w równych proporcjach Karakałpaków, Kazachów i Uzbeków. Jest to jednocześnie najbiedniejszy region Uzbekistanu. Utrzymuje się tam wysokie bezrobocie i związane z tym napięcia na tle socjalnym. Posiada on przy tym dość znaczące zasoby bogactw naturalnych, z których zyski są transferowane do centrum co może pogłębiać niezadowolenie. Oprócz Karakałpaków za zagrożenie uważana jest także możliwość pojawienia się separatyzmu wśród Tadżyków, zamieszkujących w Uzbekistanie, głównie w okolicach Buchary i Samarkandy, a uznawanych przez władze w Duszanbe za rdzennie tadżyckie miasta. Tadżycy stanowią oficjalnie około pięciu procent obywateli Uzbekistanu, nieoficjalnie jednak więcej, często bowiem jako narodowość podają „uzbecką”. Jest to pozostałość jeszcze z czasów radzieckich, a także wynika z obecnej sytuacji politycznej, która nie sprzyja otwartemu manifestowaniu odrębności etnicznej.

Zakończenie

Podstawą działania Służby Bezpieczeństwa Narodowego Uzbekistanu jest postanowienie Gabinetu Ministrów z 2 listopada 1990 r. „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Uzbekistanu”. Wciąż bowiem nie została przyjęta ustawa „O Służbie Bezpieczeństwa Narodowego”, stąd pierwszą odmiennością służby specjalnej w Uzbekistanie jest brak podstaw ustawowych jej działalności. Taki stan rzeczy trudno uznać za zgodny z obowiązującą od 1992 roku Konstytucją Uzbekistanu. Bez wątplenia bowiem problematyka działalności służb specjalnych ze względu na to, że jest w swej istocie związana z ingerencją w sferę praw i wolności obywatelskich wymaga odrębnego i możliwie dokładnego uregulowania za pomocą ustaw. Negatywnej oceny podstaw prawnych działalności Służby Bezpieczeństwa Narodowego nie zmienia to, że informacje o niektórych aspektach jej działalności można znaleźć w nielicznych aktach podustawowych, a nawet to, że niektóre takie uprawnienia wymienia ustawa z 7 maja 1993 roku „O ochronie tajemnic państwowych”³⁴. Wymienione tam zadania SBN wykonuje w granicach swoich uprawnień, a te określa akt podustawowy. Podobnie jest w przypadku ustawy z 15 grudnia 2000 r.

³⁴ Закон Республики Узбекистан от 7 мая 1993 г. № 848-XII «О защите государственных секретов», http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=98845 (30.08.2016).

„O walce z terroryzmem”. Oprócz tego obecnie w proces powoływania i odwoływania Przewodniczącego Służby Bezpieczeństwa Narodowego został włączony Senat, przewidziano także informowanie przez SBN parlamentu o swojej działalności. Nie stanowi to jednak rzeczywistej kontroli nad jej działalnością ze względu na brak w Olij Mażlisie rzeczywistej „antysystemowej” opozycji, a także w pełni niezależnych mediów, które mogłyby nagłaśniać ewentualne przypadki nadużyć.

Nie ulega wątpliwości, że Służba Bezpieczeństwa Narodowego poprzez jej podporządkowanie głowie państwa, stanowi jedną z podstaw utrzymywania się istniejącego porządku ustrojowego w Uzbekistanie i osobiście Isloma Karimowa, a obecnie jego następcy – Shavkata Miromonovicha Mirziyoyeva u władzy. Rolę tę pełni zresztą od swojego powstania, bowiem to przechwycenie kontroli nad organami siłowymi Uzbeckiej SRR umożliwiło Karimowowi umocnienie i później utrzymanie władzy. Stąd znaczącą część swojej aktywności poświęca ona na zwalczanie opozycji politycznej. W dużej mierze stanowi podporządkowaną prezydentowi Uzbekistanu policję polityczną. Jednocześnie nie ulega wątpliwości, że zagrożenie ze strony radykałów islamskich w Uzbekistanie jest rzeczywiste i w walce z nimi SBN ma znaczące zasługi.

Ze względu na uwarunkowania ustroju politycznego Uzbekistanu organ, który w większości państw demokratycznych nie jest uznawany za istotny podmiot polityczny, musi odgrywać znaczącą rolę. Jest to bowiem cechą wszystkich systemów o nieliberalnym modelu demokracji. Trudno jednak ocenić, jak duży jest ten wpływ. Można jednak założyć, że po zmianie na urządzie prezydenta w ramach istniejącego systemu politycznego, wpływ Służby Bezpieczeństwa Narodowego wzrośnie. Sprzyjać temu zaś może zagrożenie ze strony radykałów islamskich.

STRESZCZENIE

Służba Bezpieczeństwa Narodowego powstała w 1991 r. Od początku podporządkowana była osobiście prezydentowi Uzbekistanu. Wraz z innymi organami siłowymi stanowi jeden z fundamentów istniejącego w Uzbekistanie porządku ustrojowego. Uzbekistan przyjął model połączenia w jednej instytucji wywiadu i kontrwywiadu, nie tylko cywilnego, ale także wojskowego oraz służby specjalnej zajmującej się ściganiem przestępstw gospodarczych. Powoduje to, że zadania i uprawnienia przyznane Służbie Bezpieczeństwa Narodowego są rozległe. Nie można mówić o istnieniu efektywnych mechanizmów kontroli parlamentarnej jej działalności. Ze względu na uwarunkowania polityczne, znaczącą część swojej

активности Служб Безопасности Народового пошвиеа звалчанию рзчывистых, потенциалных луб домниеманых przeciwników истнелюаеаго порзядку политичесного.

Andrzej Pogłódek

SECRET SERVICES IN THE POLITICAL SYSTEM OF UZBEKISTAN

The National Security Service was created in 1991 and from the beginning it was subordinated personally to the President of Uzbekistan. Together with other enforcing bodies, it constitutes one of the foundations of Uzbekistan's legislative order. Uzbekistan adopted a model where it merged the intelligence and counterintelligence, not only the civil but also the military and the secret services that persecutes economic crimes in one institution. The result is that the tasks and powers granted to National Security Service are extensive. There are no effective mechanisms of parliamentary control over the Service's activities. Due to political conditions, a significant part of its activity is devoted to fight against the actual and potential or alleged enemies of the existing political order.

KEY WORDS: *Uzbekistan, Central Asia, national security, the secret services, National Security Service*

Bibliografia

- Абишева М., Шаймергенов Т., *Религиозно-политический экстремизм в странах Центральной Азии: анализ причин распространения*, «Центральная Азия и Кавказ» 2006, nr 6 (48).
- Абашин С.Н., *Обречённые восстания: Андижан/Нальчик, 2005 год*, «Вестник Евразии» 2007, nr 3.
- Буриходжаев Т.Н., *Конституция Узбекской ССР 1978 года – Конституция развитого социализма*, Ташкент 1982.
- Джурабаев Д.Х., *Особенности кризиса политической власти в Бухарском ханстве начала XVIII в. (на первом этапе правления Убайдуллахана (1702–1711))*, «Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук» 2012, nr 2.
- Джурабаев Д.Х., *Церемониал возведения на престол правителей Бухарского ханста – «Поднятие на белом кошме»*, «Современные проблемы науки и образования» 2013, nr 5.

- Джурабаев Д.Х., *Изучение политической истории Бухарского эмирата в советский и постсоветский периоды*, «Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук» 2015, nr 2.
- Зарецкий А.М., *Особенности правового статуса Жокаргы Кенеса парламента Каракалпакстана*, «Мир современной науки» 2014, nr 2.
- Ишанов А.И., *Государственный строй Бухарской Народной Советской Республики*, Москва 1950.
- Лаумулин М., *Стратегия и политика США в Центральной Азии*, «Центральная Азия и Кавказ» 2007, nr 4.
- Миннибаев Б.И., Шарифуллин Р.Ф., *Особенности системы государственного управления Республики Узбекистан*, «Молодой ученый» 2014, nr 1.
- Мирсайитов И., *Исламское движение Узбекистана: этапы развития и современное состояние*, «Центральная Азия и Кавказ» 2006, nr 6.
- Печенкин С.В., *Средняя Азия и «постимперская» политика большевиков в 20-е годы XX века*, «Современные проблемы науки и образования» 2012, nr 3.
- Погорельский И.В., *История Хивинской революции и Хорезмской народной советской республики 1917–1924 г.*, Ленинград 1984.
- Привезенцев А.В., *Роль спецслужб в этноконфессиональных конфликтах: история и современность*, «Вестник Московского государственного лингвистического университета» 2011, nr 608.
- Рахматов И.Р., *Внешние факторы развития и радикализации ислама в Центральной-Азиатском Регионе*, «Вестник Московского государственного лингвистического университета» 2011, nr 631.
- Ташпулат Ю., *Как Каримов закладывал фундамент Службы национальной безопасности (часть III)*, <http://www.ozodlik.org/a/26919306.html> (30.08.2016).
- Тодуа З., *Радикальный ислам в Узбекистане: этапы становления и перспективы развития*, «Центральная Азия и Кавказ» 2005, nr 1.
- Толипов Ф., *Военные силы Узбекистана спустя двадцать лет после обретения независимости*, «The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societes» 2010, Issue 11, <https://pipss.revues.org/3785> (30.08.2016).
- Узбекистанские спецслужбы*, <http://www.uzbekistans.ru/naselenie/uzbekistanskije-specslujbi.html> (30.08.2016).

-
- Халикова Р.Э., *Об административном управлении Бухарского ханства во второй половине XVIII – начале XIX вв.*, «Universum: общественные науки» 2014, nr 8.
- Халимов Х.А., *Конституция Узбекской ССР 1927 года*, Алма-Ата 1988.
- Pogłódek A., *Instytucja referendum w Uzbekistanie*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2014, t. XIV.
- Pogłódek A., *Wybrane elementy statusu prawnego członka Senatu w Uzbekistanie*, „Społeczeństwo Kultura Wartości. Studium społeczne” 2014, nr 3.
- Szumlik B., Pogłódek A., *Sąd Konstytucyjny Republiki Uzbekistanu*, [w:] K. Skotnicki, K. Składowski, A. Michalak (red.), *Zagadnienia prawa konstytucyjnego. Polskie i zagraniczne rozwiązania ustrojowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Dariuszowi Góreckiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Łódź 2016.
- Pogłódek A., Szumlik B., *Senat Republiki Uzbekistan. Zagadnienia wybrane*, „Gdańskie Studia Prawnicze. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Pułło”, t. XXXI, red. A. Szmyt, Gdańsk 2014.
- Szukalski J., *System konstytucyjny Uzbekistanu*, Warszawa 2014.